

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР МЕРЕЖІ ОСВІТНІХ
УСТАНОВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ВИПУСКНА РОБОТА

на тему:

Організація та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань
цивільного захисту на суб'єктах господарювання
(назва теми)

слухача групи № 9 «Завідувачі навчально-консультаційних пунктів, майстри
виробничого навчання навчально-методичних центрів сфери цивільного
захисту»

Осокін Віктор Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис слухача)

Керівник роботи: _____

(посада, вчений ступінь (звання), прізвище, ініціали)

До захисту: _____

(допущено / не допущено)

(підпис керівника роботи)

КИЇВ 2017

ВСТУП	3
ОСНОВНА ЧАСТИНА	
1. Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту. Загальні відомості	6
2. Спеціальні об'єктові навчання (СОН)	10
2.1. Підготовка спеціального об'єктового навчання	11
2.2. Підготовка посадових осіб, формувань цивільного захисту, робітників, службовців до спеціального об'єктового навчання	12
2.3. Порядок проведення спеціального об'єктового навчання з цивільного захисту	13
2.4. Аналіз підготовки і ходу навчання, визначення ступеня досягнення навчальної мети і якості відпрацювання навчальних питань	17
2.5. Оцінка дій керівного складу, штабу керівництва, формувань та працюючого персоналу, що залучалися на навчання	18
2.6. Підведення підсумків навчання. Постановка завдань щодо усунення недоліків, які виявлені в ході навчання. Підготовка звіту про результати навчання.	18
3. Проведення спеціальних об'єктових тренувань спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.	21
4. Підготовка та проведення об'єктових тренувань.	22
5. Протипожежні тренування	24
6. Протиаварійні тренування	26
7. Навчальні тривоги	27
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	28
Висновки	29
Список використаних інформаційних джерел	30

ВСТУП

Безпека людини, її життя і здоров'я Конституцією України визнано найвищою соціальною цінністю. Кожний громадянин України має конституційне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Ці невід'ємні конституційні права і свободи людини та суспільства в цілому є об'єктами національної безпеки України.

У силу об'єктивних та суб'єктивних причин, суб'єкти господарювання та територія України продовжують перебувати під значним негативним впливом уражаючих чинників природного та техногенного походження, що призводять до виникнення надзвичайних ситуацій і небезпечних подій, загибелі людей на виробництві та у побуті, природного середовища, значних економічних збитків.

Масштаби та особливості негативної дії небезпечних факторів у природній сфері визначаються природними особливостями території України, несприятливими наслідками глобальних змін клімату, недотриманням норм і правил безпечного провадження господарської діяльності.

У техногенній сфері рівень безпеки посилюється високим рівнем фізичного та морального зносу основних засобів, обмеженим фінансуванням заходів безпеки, недостатнім матеріально-технічним оснащенням органів управління та сил реагування на надзвичайні ситуації, недосконалістю застосовуваних технологічних процесів багатьох галузей промисловості, недостатністю можливостей держави у сфері розвитку і реконструкції виробничого потенціалу з дотриманням сучасних вимог безпеки.

Зрозуміло що людство, в умовах сьогодення, не може уникнути надзвичайних ситуацій, але в його силах є реальна можливість зменшити їх негативні наслідки. Одним із напрямків, спрямованих на вирішення завдання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, є *навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях*, яке виступає одним із основних та пріоритетних завдань цивільного захисту.

Відповідно до вимог глави 10 розділу IV Кодексу цивільного захисту України навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється:

- 1) за місцем роботи - працюючого населення;
- 2) за місцем навчання - дітей дошкільного віку, учнів та студентів;
- 3) за місцем проживання - непрацюючого населення.

Навчання населення за місцем роботи є однією з найбільш складних та пріоритетних складових в загальній системі навчання населення України діям у надзвичайних ситуаціях. Воно здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації (далі – суб'єкті господарювання) у робочий час за рахунок коштів суб'єкту господарювання згідно з програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту. Це і є об'єктом нашого дослідження.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту є формою практичної підготовки працівників, зокрема керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, що визначає в цілому готовність підприємств, установ та організацій до реалізації планів реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, цивільного захисту на особливий період. Від того, наскільки якісно, продумано, методично грамотно навчання будуть підготовлені і потім проведені, залежить здатність і спроможність колективу суб'єкту господарювання протидіяти реальним надзвичайним ситуаціям різних видів у разі їх загрози або виникнення. Саме процес організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань і є предметом даного дослідження.

Актуальність обраної теми: вона визначена вимогами державної політики у сфері цивільного захисту.

Мета: підвищення рівня знань, умінь та навичок всіх категорій працівників з питань цивільного захисту, а також підготовка їх до вмілих дій у разі загрози або виникнення різних видів надзвичайних ситуацій.

Завдання:

- пошук шляхів підвищення ефективності практичної підготовки працюючого населення до дій у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій;
- удосконалення форм та методів практичної підготовки працівників суб'єктів господарювання до дій у надзвичайних ситуаціях;
- впровадження інноваційних технологій навчання населення області у сфері цивільного захисту.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. СПЕЦІАЛЬНІ ОБ'ЄКТОВІ НАВЧАННЯ І ТРЕНУВАННЯ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту є формою практичної підготовки працівників, зокрема керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, що визначає в цілому готовність підприємств, установ та організацій до реалізації планів реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, цивільного захисту на особливий період.

Організаційною основою для планування, підготовки та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань на суб'єктах господарювання є:

– Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 14.05.2013 № 224 -VII та від 20.06.2013 № 353 – VII);

– постанови Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 443 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту», від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях», від 23.10.2013 № 819 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту»;

– накази Міністерства внутрішніх справ України від 29.05.2014 № 523 «Про затвердження Типового положення про територіальні курси, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності», від 21.10.2014 № 1112 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання»;

– організаційно-методичні вказівки з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях, затвердженими відповідно до статті 39 Кодексу цивільного захисту України наказом ДСНС від 19.02.2016 № 83;

– ДСТУ 5058:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення»;

– рекомендації щодо проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту, додаток до листа ДСНС від 26.04.2017 № 16-6361/161.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту проводяться у робочий час за рахунок коштів роботодавця та залежно від складу учасників поділяються на:

- спеціальні об'єктові навчання;
- спеціальні об'єктові тренування;
- об'єктові тренування;
- протипожежні та протиаварійні об'єктові тренування і навчальні тривоги.

Спеціальне об'єктове навчання – це захід, що проводиться підприємством, установою, організацією з чисельністю працюючих 50 і більше осіб на завершальному етапі трирічного періоду об'єктової підготовки з цивільного захисту;

Спеціальне об'єктове тренування (спеціалізованої служби, формування цивільного захисту) – це захід, що проводиться підприємством, установою, організацією, з метою набуття працівниками, які входять до їх складу, навичок з виконання спеціальних робіт і заходів. Вони проводяться не менше одного разу на рік керівниками спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту;

Спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту зі спеціалізованими службами і формуваннями цивільного захисту та органу управління ними (спеціальні тренування) проводити щороку тривалістю від 4 до 8 годин на підприємствах, в установах та організаціях, які в установленому порядку створили такі служби і формування.

Спеціальні об'єктові тренування з питань цивільного захисту у перший рік трирічного періоду об'єктової підготовки проводити як роздільні, за планами і під керівництвом відповідних керівників спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту та органу управління ними.

На другий рік для відпрацювання взаємодії між ними та досягнення злагодженості дій із ліквідації наслідків надзвичайної ситуації проводяться спільні тренування під керівництвом особи, яка у разі надзвичайної ситуації виконує на підприємстві, в установі та організації функції керівника робіт із ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Протипожежне тренування – Тренування персоналу підприємств, установ та організацій до дій на випадок пожежі (протипожежні тренування) проводиться двічі на рік на всіх підприємствах, в установах та організаціях незалежно від чисельності працюючих;

Противарійні тренування - (тренування персоналу щодо дій у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій) проводяться усіма підприємствами, установами, організаціями, що мають хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

Навчальні тривоги – проводяться протягом кожного року (у тому числі і року проведення спеціального об'єктового навчання) з працівниками об'єктів підвищеної небезпеки у порядку та з періодичністю, передбаченими планом локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування за своїм призначенням можуть бути плановими, експериментальними та показовими.

Експериментальні навчання і тренування - проводяться з метою пошуку або випробування і освоєння інноваційних технологій проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, способів захисту персоналу, підвищення стійкості функціонування об'єкта в умовах надзвичайних ситуацій.

Показові навчання і тренування - проводяться з метою демонстрації можливостей нової техніки і технологій, способів організації та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, вироблення єдності поглядів на організацію і методику проведення навчань.

Спеціальні об'єктові навчання і тренування з питань цивільного захисту передбачають підготовчий період, періоди проведення навчання та розбору його результатів.

За організацію та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань відповідають керівники підприємств, установ, організацій.

Графіки проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту щороку затверджуються керівниками підприємств, установ, організацій після попереднього погодження з виконавчими органами міських (районних у місті) рад, районними (міськими) державними адміністраціями та територіальними органами ДСНС України.

На підставі таких графіків виконавчими органами міських (районних у місті) рад, районними державними адміністраціями затверджуються плани-графіки проведення практичної підготовки осіб керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту на підприємствах, в установах, організаціях.

ДСНС України та її територіальними органами здійснюється методичне керівництво і контроль за періодичністю проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту та ведеться їх облік.

Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності міста (області) для забезпечення успішного проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань здійснює безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях:

- методичний супровід практичної підготовки СОН (СОТ);
- проведення підготовки керівництва навчань на спеціально організованих керівником підприємства, установи, організації інструктивно-методичних заняттях.

2. СПЕЦІАЛЬНІ ОБ'ЄКТОВІ НАВЧАННЯ (СОН)

Проводяться 1 раз на три роки – до двох діб (до 16 год.) на всіх підприємствах, установах і організаціях, де чисельність працюючого персоналу

більше 50 осіб незалежно від форми власності на завершальному етапі трирічного циклу об'єктової підготовки з ЦЗ з метою визначення в цілому готовності об'єкта до реалізації планів:

- реагування на НС техногенного та природного характеру;
- локалізації і ліквідації аварій (ПЛАС);
- цивільного захисту на особливий період.

Керівником спеціального об'єктового навчання є керівник підприємства, установи, організації.

До складу керівництва навчання входять: заступники, помічники керівника навчання, начальник штабу керівництва навчання.

Посередники при тих, хто навчається, є представниками керівника навчання, які надають допомогу керівникові у проведенні навчання, а також здійснюють контроль за діями тих, хто навчається, та дотриманням ними заходів безпеки.

На навчання залучаються керівний склад суб'єкта господарювання та фахівці, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів у сфері ЦЗ, члени комісії з питань НС, евакуаційної комісії, формування ЦЗ (не менше 1/3 формувань ЦЗ), спеціалізовані служби ЦЗ, працюючий персонал об'єкту, який планується залучити до проведення практичних заходів.

Для підготовки та проведення навчання створюється штаб керівництва навчаннями.

Штаб керівництва навчання створюється як тимчасовий орган для забезпечення розробки документів з проведення навчання, підготовки навчально-матеріальної бази, пунктів управління, робочих місць тих, хто навчається, засобів зв'язку та оповіщення, організаційно-методичного керівництва навчання та управління силами цивільного захисту, які беруть в ньому участь.

Чисельність працівників штабу керівництва навчання визначається керівником навчання і залежить від обсягу завдань, що вирішуються під час підготовки і проведення навчання.

2.1. Підготовка спеціального об'єктового навчання

Підготовка та проведення навчання включає підготовчий період, період проведення навчання та період підготовки звіту і усунення виявлених недоліків.

У підготовчий період розробляється відповідна документація, готується керівництво навчання, посередники, навчальна матеріальна база для проведення практичних заходів та учасники навчання.

Цей період є найбільш важливим, тому від якості проведених заходів залежить успіх проведеного навчання. Планування та проведення заходів цього періоду повинно бути як найдосконаліше.

З командирами формувань у підготовчий період проводяться інструктивні заняття та рекогносцировка місць практичного відпрацювання навчальних питань.

Керівник штабу керівництва навчання, керівники спеціалізованих служб, командири формувань, та інші категорії осіб які визначені у відповідності до постанови КМУ від 23.10.2013 № 819, завчасно до початку підготовки проведення навчання, за заявкою керівника суб'єкта господарювання, проходять підготовку у НМЦ ЦЗ та БЖД міста (області).

До загальних заходів підготовчого періоду відносяться:

- підготовка керівного складу, посередницького апарату та працюючого персоналу до участі у навчанні;
- підготовка району навчання, місць практичних заходів та імітації;
- розробка документів для проведення навчання;
- оцінка готовності об'єкта (допуск персоналу) до проведення навчання.

Здійснюється комісією підприємства, установи, організації, до складу якої включаються особи, які виконують обов'язки з питань цивільного захисту, пожежної безпеки, охорони праці, а також представник територіального підрозділу ДСНС України міста (області). Очолює комісію голова комісії з питань НС підприємства, установи, організації. За результатами роботи комісія складає акт, який затверджується керівником підприємства, установи, організації.

Плануючі документи:

- Наказ керівника суб'єкта господарювання про підготовку та проведення спеціального об'єктового навчання з ЦЗ;
- Календарний план підготовки спеціального об'єктового навчання;
- План проведення спеціального об'єктового навчання з ЦЗ;
- План рекогносцировки району проведення навчання та імітації;
- План нарощування обстановки;
- План імітації;
- Особисті плани.

2.2 Підготовка посадових осіб, формувань цивільного захисту, робітників, службовців до спеціального об'єктового навчання

Підготовка посадових осіб, формувань ЦЗ робітників і службовців до навчання є важливішим завданням та здійснюється відповідно плану.

Завчасна та старанна підготовка навчання покликана забезпечити високу готовність керівництва і посередницького апарату, усіх учасників до якісного виконання своїх завдань та обов'язків, і в цілому підвищення готовності об'єкту до рішення завдань ЦЗ.

Персонал суб'єкту господарювання, учасники навчання готуються до навчання за програмами загальної підготовки. Важливо, щоб до початку навчання така підготовка була закінчена у повному обсязі. Підготовка керівництва і посередників проводиться на відповідних зборах, інструктивних, практичних і методичних заняттях, у ході самостійної підготовки.

Що стосується формувань, то крім занять за програмами, безпосередньо перед навчанням з ними проводяться перевірки їх готовності на яких перевіряється укомплектованість особовим складом, технікою, приладами і майном, засобами зв'язку тощо.

Спеціальна підготовка формувань складається з підготовки командно-начальницького та особового складу і формування в цілому.

2.3 Порядок проведення спеціального об'єктового навчання з цивільного захисту

Навчання необхідно планувати так, щоб воно менш за все впливало на виробничий процес об'єкту і на роботу окремих служб. Тому план проведення навчання необхідно скласти таким чином, щоб дії робітників в ході навчання по можливості співпадали з їх посадовими обов'язками і діями, як по часу так і по місцю.

Так, оповіщення і збір бажано сполучити по часу з початком роботи, з таким рахунком, щоб керівний склад був зібраний за 20-30 хвилин до початку роботи і час проведення щоденної наради співпадав зі збором заступників, помічників керівника навчання і посередників для доведення обстановки по ввідній і постановки завдань.

На першому етапі навчання відпрацьовуються питання, пов'язані з організацією і проведенням захисту, рятувальних та інших невідкладних робіт в ході ліквідації наслідків виробничих аварій на об'єкті або на сусідньому об'єкті, та інших НС. При цьому доцільно користуватися документами плану реагування.

Керівник навчання віддає розпорядження на вручення ввідної про загрозу або виникнення на об'єкті аварії з утворенням осередків ураження. Обстановка, яка створюється, повинна відповідати характеру виробництва, найбільш можливим на даному об'єкті надзвичайним ситуаціям і дозволяла б перевірити реальність плану ЦЗ об'єкту на мирний час, ефективність встановлених на об'єкті вимог безпеки та заходів зі зниження впливу від поширення вражаючого чинника на здоров'я персоналу об'єкту. Можуть бути і такі варіанти обстановки, коли об'єкт попадає в зони радіоактивного і хімічного ураження, зони руйнувань внаслідок аварій та катастроф на інших радіаційно, хімічно, пожежовибухонебезпечних об'єктах. При цьому аварії і катастрофи можуть виникнути також внаслідок стихійних лих (землетрусів, затоплень, зсувів, ураганів тощо). Усе це враховується при нарощуванні обстановки.

Якщо аварія виникла на самому об'єкті, то ввідну з обстановкою доцільно вручати відповідальним особам, які знаходяться безпосередньо на місці аварії, поблизу її виникнення (начальнику цеху, зміни тощо), щоб можна було

прослідити і відпрацювати порядок проходження інформації і доповідей про аварії знизу доверху у об'єктовій ланці і до старших начальників. В інших випадках ввідну вручають від імені старших начальників, керівників сусідніх об'єктів черговому (диспетчеру), на якого покладені обов'язки по прийому даних обстановки і оповіщенню у випадках виникнення аварій, зараження або ураження об'єкту.

Керівник навчання та посередники контролюють дії чергового (диспетчера), керівника робіт і штабу з ліквідації наслідків НС, служб ЦЗ з організації оповіщення і захисту робітників та службовців, а також залученого до навчання населення, по негайному вводу в дію чергових аварійних команд та інших сил і засобів, які є на об'єкті, для локалізації аварії та ліквідації її наслідків.

Звертається увага на своєчасність доповідей про аварію (катастрофу) старшим начальникам та іншим органам, від яких виділяються сили та засоби по планам взаємодії на випадок аварії.

По попередній домовленості керівник отримує метеорологічні дані на основі яких штаб з ліквідації НС практикується в визначенні даних про зону можливого зараження (ураження), її величини і часу підходу до об'єкту, які прогнозуються. Через групу зв'язку такі дані доводяться до командирів формувань.

Керівник навчання вводить в дію відповідний розділ плану реагування і відпрацьовує розпорядження керівному складу об'єкту, контролює проходження команд і дії тих, хто навчається, з виконання запланованих заходів, підготовку до евакуації персоналу об'єкту (якщо це передбачено планом навчання), населення відомчого житлового сектору. Обстановка нарощується за рахунок подачі ввідних по подіям, які можуть виникнути на території об'єкту (пожежа, неполадки у водоканалізаційних, енергетичних мережах, на обладнанні об'єкту тощо).

Другий етап навчання доцільно починати з подання сигналу «УВАГА УСІМ!», яким населення і персонал об'єкту будуть оповіщені про виникнення

НС (аварії на потенціально-небезпечному об'єкті, стихійному лихі тощо).

По попереднім розрахункам, при незмінних погодних умовах, зони можливого зараження визначаються необхідність термінової евакуації персоналу об'єкту і населення відомчого житлового сектору.

Керівництво і посередники слідкують за тим, щоб дії чергового персоналу з доведення учбового сигналу здійснювались відповідно інструкціям, схемам оповіщення, а також установленим обмеженням на даному навчанні.

У цей період відпрацьовуються зі штабом з ліквідації НС та службами ЦЗ ряд невідкладних заходів з виявлення обстановки, підвищення стійкості управління і, перш за все, з підтримки надійного зв'язку з старшими органами управління і силами ЦЗ.

Основним видом захисту людей від дії НХР при відповідних метеорологічних умовах є евакуація усього персоналу об'єкту і населення у наданий для цієї мети населений пункт (район). Керівник навчання і посередник при евакуаційній комісії вивчають роботу штабу з ліквідації НС, служб та евакуаційної комісії по уточненню розрахунків і робочих документів плану термінової евакуації і тимчасового розселення, і перш за все, списків евакуйованих, розподілу їх по видам транспорту, взаємодію з автотранспортними підприємствами з питань надання автобусів, автомобілів, по маршрутам пішої евакуації, організації усіх видів забезпечення і управління евакуаційними заходами з урахуванням обстановки по навчанню. Визначається ступінь узгодження евакуаційних заходів між об'єктами в місті і населеним пунктом сільського району, в які передбачається розосередження робітників і службовців та евакуація їх сімей; контролюється хід підготовки транспорту до перевезення людей з зон можливого зараження.

У випадку термінової евакуації усі питання евакуації залежать від керівників ЦЗ об'єкту і входять в коло їх обов'язків.

З питань практичного здійснення евакуації може бути заслуханий голова евакуаційної комісії.

З медичною службою в ході етапу відпрацьовується весь комплекс

медичних заходів:

- медична розвідка;
- надання медичної допомоги ураженим в осередках ураження;
- використання засобів медичного захисту.

Матеріально-технічне забезпечення в ході навчання відпрацьовується практично з залученням усіх служб і органів постачання, а також їх формувань.

На фоні обстановки, яка створюється, практично здійснюється матеріальне та технічне забезпечення евакуаційних заходів.

В ході проведення аварійно-рятувальних робіт з особовим складом формувань, введених в зону зараження, відпрацьовуються питання:

- розшук людей на території об'єкту, в цехах, будівлях;
- винос, виведення людей із будівель, споруд;
- надання першої медичної допомоги ураженим та евакуацію їх з осередку ураження;
- знезараження території, приміщень, техніки;
- локалізація аварій на енергетичних мережах;
- відновлення енергомереж.

Після відпрацювання усіх намічених учбових питань керівник навчання подає команду на закінчення практичних дій тих, хто навчається, дає вказівки про час збору формувань у наміченому районі, про подальші дії учасників навчання, перевірки наявності техніки, приведення в порядок району навчання, заслуховує доповіді своїх заступників, помічників і посередників, начальника штабу керівництва про прибуття формувань, техніки і евакуйованих людей в місця постійної дислокації, після чого об'являє відбій навчанню.

Після виконання всіх вище вказаних заходів керівник ставить завдання заступникам, помічникам, посередникам і штабу керівництва з підготовки матеріалів розбору навчання, уточнює порядок, час і місце проведення загального і часткових розборів.

2.4 Аналіз підготовки і ходу навчання, визначення ступеня досягнення навчальної мети і якості відпрацювання навчальних питань.

Мета аналізу в тому, щоб глибоко проаналізувати організацію і хід виконання заходів цивільного захисту на навчанні та визначити у якій ступені досягнуті учбові цілі, як відпрацьовані учбові питання і наскільки керівний та командно-начальницький склад, штаб з ліквідації НС, служби, формування і об'єкт в цілому готові до вирішення завдань в умовах виникнення надзвичайних ситуацій, детально вивчити виявлені в ході навчання недоліки в загальному стані ЦЗ на об'єкті та намітити шляхи до їх усунення.

При аналізі ходу навчання керівник, як правило, розглядає наступні питання:

- дії тих, хто навчався, після отримання завдання;
- рішення, які приймаються згідно обстановки, їх доцільність та обгрунтованість, заходи, які забезпечують їх успішне виконання;
- діяльність керівного складу, служб ЦЗ з організації дій учасників навчання і їх всебічному забезпеченню, а також по здійсненню надійного та безперервного управління ними при різних обставинах.
 - практичне виконання поставлених завдань та заходів з їх забезпечення;
 - ефективність застосування способів і прийомів, найбільш характерні та повчальні приклади дій формувань і окремих осіб, які навчалися;
 - рішення питань підвищення стійкості роботи;
 - дії органів матеріально-технічного і медичного забезпечення та підпорядкованих їм формувань з обслуговування тих, хто навчався при підготовці до навчання і в ході його.

Аналіз організації та ходу навчання, з урахуванням вимог основних нормативних документів, повинен бути основою для подальшого удосконалення цивільного захисту об'єкту, підвищення його готовності до вирішення завдань мирного та воєнного часу, а також мати учбово-виховне значення.

2.5 Оцінка дій керівного складу, штабу керівництва, формувань та працюючого персоналу, що залучалися на навчання.

Оцінюючи дії керівного складу, штабу керівництва і служб слід виходити з їх уміння швидко і правильно приймати найбільш доцільні рішення, організовувати та підтримувати взаємодію, своєчасно доводити завдання до підлеглих, організовувати їх виконання, управляти силами ЦЗ, відпрацьовувати документи і проводити необхідні розрахунки.

При оцінці дій особового складу формувань враховуються час, витрачений на виконання практичних заходів, їх якість та відповідність установленим нормативам, ефективність застосування техніки та інструменту при виконанні робіт, узгодженість у діях формувань та служб ЦЗ, а також їх морально-психологічна стійкість, дисципліна і порядок. Порівнюються також дії штабу з ліквідації НС, служб і формувань ЦЗ з підсумками попередніх навчань з тим, щоб найбільш правильно визначити в якій мірі та в виконанні яких заходів ЦЗ досягнуті позитивні наслідки, у чому маються ще серйозні недоліки та упущення.

2.6 Підведення підсумків навчання. Постановка завдань щодо усунення недоліків, які виявлені в ході навчання. Підготовка звіту про результати навчання.

Керівник навчання, як правило, підводить підсумки роботи з штабом керівництва та посередниками за кожний день (етап) навчання, при цьому штаб керівництва в короткий термін збирає, узагальнює, аналізує і готує матеріал для розбору навчання.

Підведення підсумків є заключною частиною навчання і проводиться не пізніше ніж за добу після проведення навчання. Мета розбору полягає у визначенні міри виконання навчальних завдань, що ставились на навчання. Під час розбору нагадується тема задум навчання, етапи, навчальні питання, склад учасників навчання, загальна обстановка. Розбираються та оцінюються всі практичні заходи, які виконані у ході навчання, конкретні дії тих, хто навчається,

за етапами навчання. Визначаються висновки про досягнення навчальної мети, відзначаються недоліки, що мали місце, вказується, на що треба звернути увагу надалі при відпрацюванні заходів з підготовки. Розбір проводить керівник навчання, за його результатами робляться часткові розбори з категоріями тих, хто навчається.

Підготовка до підведення підсумків розпочинається до початку навчання і продовжується в ході його проведення з тим, щоб до закінчення навчання увесь матеріал був підготовлений повністю.

В період підготовки навчання керівник намічає основні питання, які необхідно розглянути на розборі, ставить завдання своїм заступникам (помічникам), посередникам та штабу керівництва про збір даних і підготовку ілюстративного матеріалу.

В основу підведення підсумків покладаються висновки керівника навчання, його заступників, помічників, посередників і штабу керівництва про дії структурних підрозділів, служб ЦЗ, командирів формувань та інших груп, а також особисті спостереження керівника і його зауваження, висловлювані при заслуховуванні доповідей з рішень та пропозицій тих, хто навчався, зауваження заступників (помічників), посередників і штабу керівництва, надані по кожному етапу навчання, які повинні бути обґрунтованими, підтверджуватися необхідними теоретичними положеннями та розрахунками і фактичними діями тих, хто навчався.

Як правило підведення підсумків проводиться спочатку з керівним та командно-начальницьким складом, а потім з усіма учасниками навчання. Керівник нагадує тему, учбові цілі, учбові питання, обстановку, у якій діяли ті, хто навчався, а потім послідовно розбирає та аналізує їх дії по етапам навчання. У доповіді керівник викладає теоретичні положення, основні вимоги настанов, наказів та інших керівних документів з найбільш важливих або нових питань, які відносяться до теми навчання, а також показує і розбирає найбільш повчальні дії тих, хто навчався.

В заключній частині підведення підсумків керівник навчання визначає

ступень досягнення учбових цілей, дає оцінку діям керівного і командно-начальницького складу, штабу, служб, формувань і інших груп тих, хто навчався, ставить завдання з усунення виявлених недоліків в ході планового учбового процесу або додаткових занять.

Кращі прийоми та методи роботи тих, хто навчався, позитивний досвід, недоліки, які мали місце в ході навчання, а також їх причини старанно вивчаються, узагальнюються і доводяться до всього персоналу об'єкта.

Підсумки спеціального об'єктового навчання з ЦЗ обговорюються на розширеному засіданні об'єктової комісії з питань НС, на підставі якого керівник підприємства, установи, організації видає наказ про стан готовності підприємства, установи, організації до вирішення завдань цивільного захисту, а також дається оцінка навчанню, відмічаються позитивні його сторони, характерні недоліки, які необхідно усунути, заохочуються формування і окремі учасники, які відзначились.

На основі наказу штабом керівництва розроблюється План усунення виявлених недоліків та вносяться необхідні зміни в план ЦЗ об'єкту, в план підготовки керівного, командно-начальницького та особового складу формувань, навчання робітників, службовців та інших груп населення, намічаються конкретні практичні заходи, спрямованні на підвищення стійкої роботи об'єкту при виникненні НС.

По підсумкам об'єктового навчання з цивільного захисту у 10-ти денний термін уповноваженому органу з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту населення по підпорядкованості та територіальному підрозділу ДСНС України направляються звіти установлені форми.

3. ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТОВИХ ТРЕНУВАНЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СЛУЖБ І ФОРМУВАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту, протипожежні та протиаварійні тренування сприяють

всебічній підготовці підприємств, установ, організацій до підготовки і проведення спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту.

Зазначені тренування, крім років, коли на підприємствах, в установах і організаціях проводяться спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту, плануються і проводяться підприємствами, установами, організаціями щороку.

Спеціальні об'єктові тренування спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту (далі - тренування) проводяться з метою набуття працівниками, які призначені до їх складу, навичок з виконання спеціальних робіт і заходів за умов надзвичайних ситуацій, пожеж, формування їх здатності до колективних дій, а також перевірки в цілому готовності спеціалізованих служб і формувань, добровільних пожежних дружин (команд) до дій за призначенням.

Тренування проводяться не менше одного разу на рік, тривалістю до однієї доби, керівниками спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

Для підготовки і проведення тренування його керівником розробляється план-календар тренування, що за погодженням зі штатним (позаштатним) працівником з питань цивільного захисту підприємства, установи, організації затверджується головою об'єктової комісії з надзвичайних ситуацій.

План-календар визначає загальну послідовність проведення тренування; до нього додаються тактичні завдання формуванням цивільного захисту зі схемою практичного виконання робіт.

Кожному тренуванню передуює вивчення тими, хто навчається, відповідних тем програми спеціальної підготовки працівників, які призначені до складу спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

Під час тренування відпрацьовуються навчальні вправи щодо прийомів і способів дій за призначенням, нормативи із застосування засобів цивільного захисту, а також здійснюється практичне виконання робіт.

Тренування зі спеціалізованими службами і формуваннями цивільного захисту для досягнення злагодженості у діях можуть проводитись як спільні (одночасно зі всіма працівниками, які входять до складу декількох спеціалізованих служб і формувань).

Спільні тренування проводяться на пунктах управління підприємств, установ, організацій, обладнаних засобами управління і зв'язку, та на місцевості на фоні змодельованої обстановки, яка безперервно розвивається.

Керівником спільного тренування призначається особа, на яку у разі надзвичайної ситуації покладаються функції керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; функції штабу керівництва тренуванням покладаються на призначений ним штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

План проведення спільного тренування затверджується керівником підприємства, установи, організації.

4. ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ ОБ'ЄКТОВИХ ТРЕНУВАНЬ

На підприємствах, в установах та організаціях з чисельністю працюючих 50 осіб і менше, а також у закладах освіти всіх рівнів, незалежно від чисельності працюючих, замість спеціального об'єктового навчання щороку проводяться тренування тривалістю до 8 годин персоналу підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях (*об'єктове тренування*).

Об'єктове тренування з учасниками навчально-виховного процесу щодо надзвичайних ситуацій та дій при виникненні пожеж у закладах дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти проводяться під час Тиждень безпеки дитини та День цивільного захисту.

До участі у тренуванні залучаються усі працівники закладу освіти, підприємства, установи, організації. Залучення студентів, учнів та дітей до відпрацювання навчальних питань, які потребують їх участі (заповнення

захисної споруди, евакуація тощо), проводиться у найбільш зручний для навчального закладу час.

Для підготовки тренування та контролю за діями тих, хто навчається, призначається штаб керівництва тренуванням.

Тренування у закладах освіти проводяться без припинення навчально-виховного процесу.

Підготовчий період тренування включає:

- проходження керівником навчального закладу, підприємства, установи, організації відповідного навчання у НМЦ ЦЗ та БЖД міста (області), у тому числі з питань пожежної безпеки;
- проведення комісією підприємства, установи, організації, яку очолює сам керівник підприємства, установи, організації і до складу якої включається представник відповідного територіального органу ДСНС України, попереднього контролю знань і умінь тих, хто навчається, за програмою загальної підготовки;
- відпрацювання планувальних документів тренування.

Відпрацювання планувальних документів тренування

Під час підготовчого періоду тренування відпрацьовується наступна документація:

- наказ про підготовку та проведення тренування;
- календарний план підготовки тренування;
- план проведення тренування.

За необхідністю також можуть відпрацьовуватись:

- план рекогносцировки району проведення тренування та місць відпрацювання практичних заходів;
- план імітації;
- почасовий графік нарощування обстановки з переліком ввідних (план нарощування обстановки);
- особистих планів заступників, помічників керівника навчання та посередників.

План проведення об'єктового тренування з питань цивільного захисту закладу вищої освіти, підприємства, установи, організації з чисельністю працюючих менше 50 осіб погоджується з територіальним органом ДСНС

України та затверджується керівником закладу вищої освіти, підприємства, установи, організації.

План проведення *Тижня безпеки дитини* та *Дня цивільного захисту* погоджується з територіальним органом управління освітою та затверджується керівником закладу освіти.

Зведений план-графік проведення цих заходів надсилається органом управління освітою до територіального органу ДСНС України.

Порядок розробки документації, обов'язки посадових осіб які залучаються до проведення об'єктових тренувань, зразки наказів та планів підготовки і проведення, підведення підсумків проведення об'єктових тренувань звітні форми та терміни подання звітних документів аналогічні до документації яка розробляється для спеціальних об'єктових навчань (тренувань).

5. ПРОТИПОЖЕЖНІ ТРЕНУВАННЯ

Протипожежні тренування (тренування персоналу у діях на випадок пожежі) проводяться на всіх підприємствах, в установах, організаціях незалежно від чисельності працюючих.

Кожен працівник протягом року (крім року проведення на підприємстві, в установі, організації спеціального об'єктового навчання) має взяти участь у протипожежному тренуванні, темою якого є порушення з причини пожежі режиму роботи об'єкта в цілому, а також у протипожежному тренуванні по структурних підрозділах підприємства, установи, організації.

Протипожежні тренування можуть проводитися за участю пожежно-рятувальних підрозділів, що обслуговують відповідне підприємство, установу, організацію.

На підприємствах, в установах, організаціях з чисельністю працюючих менше 50 осіб та навчальних закладах протипожежні тренування, темою яких є

порушення з причини пожежі режиму роботи об'єкта в цілому, проводяться під час об'єктових тренувань з питань цивільного захисту.

На об'єктах з масовим перебуванням людей такі тренування проводяться як тренування з евакуації людей з елементами пожежогасіння.

При проведенні протипожежних тренувань відпрацьовуються навички персоналу з організації гасіння пожежі на початковому етапі із застосуванням первинних засобів пожежогасіння, надання домедичної допомоги потерпілим та проведення евакуації при пожежі, взаємодії з пожежно-рятувальними підрозділами та підрозділами екстреної медичної допомоги.

Керівництво організацією та проведенням протипожежних тренувань покладається на керівників спеціалізованих протипожежних служб (відповідальних за пожежну безпеку) або керівників підприємств, установ, організацій та їх структурних підрозділів.

Для імітування умовної пожежі, оголошення ввідних для персоналу, вжиття заходів щодо попередження помилкових дій будь-якого учасника тренування, які можуть призвести до нещасного випадку, аварії, пошкодження обладнання або порушення технологічного процесу, керівником тренування можуть призначатися посередники, чисельність яких визначається з урахуванням особливостей підприємства, установи, організації та кількості їх працівників.

Плани проведення протипожежних тренувань затверджуються керівником підприємства, установи, організації.

Плани проведення тренувань передбачають:

- організаційні заходи - тему, навчальні цілі, час і місце тренування, склад учасників, призначення посередників, визначення засобів зв'язку;
- підготовчі заходи - установку імітації, засобів і знаків (прапорців, плакатів, пояснювальних написів), інструктаж і розстановку посередників, підготовку наявних засобів пожежогасіння;

- оперативні дії - оголошення умовної пожежі, введення в роботу імітаційних засобів, дії персоналу під час умовної пожежі та контроль за діями посередників керівником тренування.

Результати протипожежних тренувань заносяться до спеціальних журналів обліку таких тренувань, тривоги.

6. ПРОТИАВАРІЙНІ ТРЕНУВАННЯ

Противарійні тренування (тренування персоналу щодо дій у разі виникнення аварійних ситуацій та аварій) проводяться усіма підприємствами, установами, організаціями, що мають хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

При проведенні противарійних тренувань відпрацьовуються дії персоналу за Планом локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки із запобігання аварійним ситуаціям і аваріям на відповідних стадіях їх розвитку або локалізації і мінімізації їх наслідків для людей, матеріальних цінностей, довкілля, інших виробництв, рятування і виведення людей із зон ураження та потенційної небезпеки.

Противарійні тренування проводяться із застосуванням наявних систем оповіщення, засобів індивідуального захисту, інших засобів, обладнання, інструменту та матеріалів, що можуть використовуватися для виявлення небезпечних речовин і ліквідації їх наслідків, а також виведення з небезпечної зони персоналу, медичного забезпечення і життєзабезпечення евакуйованих у місцях їх збору.

Керівником противарійного тренування є керівник об'єкта підвищеної небезпеки.

До противарійного тренування залучаються працівники підприємств, установ, організацій, участь яких передбачена оперативною частиною Плану локалізації і ліквідації наслідків аварій.

Для контролю за діями персоналу, призначення ввідних, правильності та

своєчасності виконання розпоряджень з числа заступників керівника підприємства, установи, організації відповідно до розподілу обов'язків призначається керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Плани проведення протиаварійних тренувань складаються їх керівниками і затверджуються керівником підприємства, установи, організації.

Кожному протиаварійному тренуванню передуює вивчення тими, хто залучається до практичних заходів, відповідних тем програми додаткової підготовки з техногенної безпеки працівників об'єктів підвищеної небезпеки.

Протиаварійні тренування можуть проводитися за участю аварійно-рятувальних служб, що обслуговують відповідне підприємство, установу, організацію.

7. НАВЧАЛЬНІ ТРИВОГИ

Протягом кожного року (у тому числі і року проведення спеціального об'єктового навчання) з працівниками об'єктів підвищеної небезпеки у порядку та з періодичністю, передбаченими Планом локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, додатково проводяться навчальні тривоги.

Під час навчальних тривог здійснюються оповіщення і збір керівного складу, основного складу об'єктової аварійно-рятувальної служби та керівників спеціалізованих служб і формувань, які за планом локалізації і ліквідації наслідків аварій залучаються до локалізації і ліквідації аварійної ситуації, інформування населення, яке проживає поряд з об'єктами підвищеної небезпеки.

При відпрацюванні питань з ліквідації аварій, які мають вплив на умови життєдіяльності населення прилеглих до суб'єкта територіях, рішенням керівника тренування призначається спеціальна інформаційна група з

доведення до мешканців порядку оповіщення та дій у разі загрози або виникнення на об'єкті аварій.

Результати тренувань спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту щодо дій за призначенням, а також індивідуальні оцінки працівників, що входять до їх складу, заносяться до журналів обліку підготовки спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.

Результати навчальних тривог заносяться до спеціальних журналів обліку таких тренувань, тривог.

Учасники планового тренування, які отримали за свої дії незадовільні оцінки, проходять позачергову перевірку знань з питань цивільного захисту, пожежної і техногенної безпеки.

Результати протиаварійних тренувань заносяться до спеціальних журналів обліку таких тренувань, тривог.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Враховуючи повсюдне зростання рівня терористичних загроз, пожежної та техногенної небезпеки, керівники суб'єктів господарювання повинні приділяти підсилену увагу питанням підготовки працівників, зокрема керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, що визначає в цілому готовність об'єктів до дій у найбільш імовірних надзвичайних ситуаціях. Як показує досвід, найбільш ефективною формою навчання працівників діям у надзвичайних ситуаціях є їх практична підготовка, яка на суб'єктах господарювання здійснюється шляхом проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи проблему практичної підготовки працівників на суб'єктах господарювання, зокрема, спеціальних об'єктових навчань і тренувань, можна зробити висновок, що їх успішне проведення можливе при виконання багатьох умов, серед яких найбільш важливими є:

- ретельна підготовка керівного складу навчань і тренувань;
- завчасне і грамотне планування усіх етапів у підготовчий період;
- наявність відповідної навчально-матеріальної бази проведення навчань і тренувань;
- неухильне виконання всіх заходів, передбачених задумом навчання під час його проведення;
- суворе виконання заходів безпеки;
- аналіз помилок з метою їх виправлення і недопущення під час проведення наступних практичних заходів.

Досвід проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань на суб'єктах господарювання на території міста Києва засвідчує, що успішне проведення таких навчань неможливе також без якісного методичного супроводу, який здійснюють працівники циклу практичної підготовки Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності міста Києва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 02.10.2012 № 5403 – VI. Кодекс цивільного захисту України.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту».
3. Постанова КМУ від 26.06.2013 № 443 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту».

4. Постанова КМУ від 26.06.2013 № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».

5. Постанова КМУ від 23.10.2013 № 819 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту».

6. Наказ МНС, Міністерства соціальної політики, МОЗ, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 31.07.2012 № 1061/468/587/865 «Про затвердження Порядку спільних дій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій та пожеж в організаціях, установах і закладах з цілодобовим перебуванням людей».

7. Наказ МВС України від 21.10.2014 № 1112 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу з функціонального навчання».

8. Наказ МНС України від 15.08.2007 № 557 «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях».

9. Наказ МВС України від 29.05.2014 № 523 «Про затвердження Типового положення про територіальні курси, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності».

10. Наказ МВС України від 10.07.2017 № 579 «Про затвердження Методики планування заходів з евакуації».

11. Рекомендації щодо проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту, додаток до листа ДСНС від 26.04.2017 № 16-6361/161.